

JAWAJKA (WAJANGI)

Jawajka pojawiła się w Europie na początku XX wieku i od razu zrobiła furorę. W motoryce, gestykulacji, wdzięku i gracji stała się idealnym substytutem małego aktora. Miała lepsze predyspozycje do dźwigania tekstów nasączonych psychologią niż kukła czy pacynka a nie wymagała tak złożonej maszynarii sceny jak marionetka.

Konstrukcja jawajki składa się z głowy osadzonej na kołku – gapicie, który stanowi zarazem uchwyt. Pozwala to na precyzyjne prowadzenie lalki, która może podążać za swym wzrokiem. Gapit znajduje się w otworze pośrodku ramion, które działają niezależnie od głowy. Niezależnie od całego ciała funkcjonują ręce lalki poruszane za pomocą czempurytów – drucianych wysięgników, które lalkarz trzyma w koszyku drugiej dłoni. Sztuka animacji tej lalki polega na sugestywnym połączeniu animacji tułowia i głowy z niezależną od ich ruchu animacją każdej z dłoni. Asymetria ruchu obu rąk animowanych jedną ręką, (jeżeli nie ma partnera do pomocy) należy do sztuki lalkarza posługującego się jawajką. Gestykulacja jawajki bywa równie precyzyjna jak aktora.

Do kanonu tradycyjnych numerów z jawajką należy taniec z szalem, podczas którego widoczny animator wykonuje taniec z lalką, która w tańcu posługuje się szalem, oplatając się nim. Jawajki bywają wzbogacone o mechanizmy pozwalające opuszczać i zadzierać głowę lub o te, które poruszają nogi, o ile je posiadają. Bowiem klasyczna jawajka skrywa brak nóg pod szatą. Za ich ruch odpowiedzialna jest dłoń trzymająca gapit.

Dłonie podobnie jak głowa stanowią podstawowe narzędzia wyrazu tej lalki, dlatego powinny być nieco większe niż sugerują to podręczniki do anatomii na wydziale rzeźby. Jawajka, która zwykle nie przekracza 80 cm wysokości musi posiadać na tyle wyrazistą głowę oraz dłonie, by mogły one komponować się względem siebie wystarczająco sugestywnie.

Pierwsze koty za płoty

Do ćwiczeń wprowadzających wystarczy główka z gapitem, do którego przymocujemy dwa ciężarki zamiast dłoni na dwóch sznurkach z supełkami w miejscu łokci. Przez ciężarki przewiercimy dziurę, przez którą przeciągniemy drut czempurytów.

Jawajka uchodzi, obok marionetki, za jedną z trudniejszych technik lalkowych. Najpierw uczy się gry poszczególnymi elementami lalki, korpus, głowa, dłonie oraz elementy zmechanizowane. Nauka, jak w przypadku każdej z technik wymaga żmudnych ćwiczeń i ciągłej obserwacji zachowań lalki w dłoniach.

Zacynamy od prowadzenia lalki na wyprostowanej ręce bez animacji głowy i rąk. Najważniejszy jest ruch nadgarstka, który sugeruje ruch bioder i nóg.

Zaczniemy od kroków postaci starca lub kaleki, bo niezależnie od sugerowanej postaci i tak będzie to kaleka. Z czasem postaramy się, by lalka sugerowała kroki osoby coraz młodszej.

Ćwiczenia z lalką zawsze poprzedza rozgrzewka i wariant aktorski – trzeba odnaleźć poszukiwany w lalce krok w sobie. Lalka chodzi z animatorem, on jest jej poręczą, schodami i wolą życia. Na koniec ćwiczeń chodu pracujemy nad krokami młodzieńca i dziecka – ciekawskiego, roztargnionego, żywiołowego. Staramy się znaleźć analogiczne kroki w przypadku postaci żeńskiej.

Niezwykle pomocne w pracy są ćwiczenia z lustrem – również etiudy w parach tzw. *lustrzane odbicia* pomagają w świadomości tworzonego obrazu i jego znaczeń. Jeżeli lustro jest problemem należy swoją pracę nagrywać na kamerę. Konfrontacja wyobrażeń o wyrazie lalki i jej obrazu daje niezbędną świadomość formy.

Do kroków dodaje się ruch głowy – świadomość punktu, na który spoczywa wzrok lalki - prosta nosa. Oglądanie wybranego punktu w przestrzeni z jednoczesną zmianą miejsca. Z powodu lęku, ostrożności, z ciekawości, co kryje się z drugiej strony. W oczekiwaniu na ruch, gest owego punktu w przestrzeni, który ujawni jego rzeczywiste intencje.

Reakcja na zmieniającą się rzeczywistość to odruch, którego konsekwencją jest zmiana decyzji – myśl – pauza. W jej ciszy wybrzmiewa gest, ruch, drgnienie, które jest rodzajem odpowiedzi na pytanie rzeczywistości.

Lalka wchodzi na parawan zamyślona. Trzyma obie ręce w kieszeniach. Gdy jest pośrodku sceny odzywa się burza oklasków. Lalka staje zaskoczona, rozgląda się. Dostrzega tłum – widownię. Wyjmuje jedną dłoń i błogosławi znakiem krzyża. Oklaski milkną. Lalka odchodzi kiwając ze zdumienia głową, szybkim i zdecydowanym krokiem.

Etiudy o strukturze; krok z intencją – prowokacja rzeczywistości (osoby, zjawiska, przedmiotu, myśli) – reakcja bohatera mechaniczna i po namyśle – decyzja (próba zmierzenia się z prowokacją) – puenta; to pierwszy krok na planecie lalki.